

1878 — 1919 ARASINDA TÜRK-RUS İLİŞKİLERİ

Prof. Dr. Yuluğ Tekin KURAT

1878 ila 1919 arasındaki Türk Rus ilişkilerine bakıldığında Karadeniz ve Çanakkale Boğazları genellikle iki devlet arasındaki temel konu olma özelliğini sürdürmüştür. Babıali statükoyu korumak, Rusya ise tarihsel bir misyon saydığı sıcak denizlere açılmak doğrultusunda Boğazlar statüsünü gerek diploması ve gerekirse zora başvurarak değiştirmek çabası içinde olmuştur. Boğazların tüm devletlerin savaş gemilerine kapalı tutulmasını bir kez daha saptayan 1878 Berlin Kongresi, Karadeniz'in güvenliği açısından Rusya'ya her ne kadar fayda sağlıyorsa da, bu denizdeki donanmasını başka bölgelere göndermesi olanağını da ortadan kaldırıyordu. Örneğin 1904-5 Japon savaşında Rusya Karadeniz'deki savaş gemilerini Uzak Doğu'ya göndermekten yoksun kalmıştı¹.

Öte yandan İstanbul'da uzun süre elçi olarak görev yapmış Nelidov 1887 yılında sunduğu bir rapor ile ortamın Osmanlı'nın başkenti ve Karadeniz Boğazı'nın ani bir baskın ile ele geçirilmesi için uygun olduğunu vurguluyordu. Bu atılım Babıali'nin sonunu getirmeyecek, Rusya Osmanlı'yı himayesi altına alacak, Selanik'in Avusturya -Macaristan'a verilmesi ve İngiltere'nin de Mısır'a yerleşmesinin onaylanması karşılığı, söz konusu oldu bitti uluslararası platformda kabul ettirilmiş olacaktı. Oysa bu tür bir askeri hareketin müdahalesiz kalamayacağı görüşünden hareketle, Nelidov'un raporu red edilmemiş, daha müsait bir zamanda uygulanmak üzere rafa kaldırılmıştı².

Nitekim 1895 yılında, Ermeni sorununun Avrupa'ya yansıtış biçimi, İngiltere başbakanı Lord Salisbury'yi Britanya donanmasını İstanbul'a göndermeye yöneltince, Nelidov'un projesi bu kez çok acil koşullarda gündeme gelmişti. Ne var ki, böyle bir güç gösterisinin, Osmanlı İmparatorluğu'nda büyük bir bunalıma yol açacağını ileri süren

(1) G.H. Bolsover, "1815-1914 Arasında Rus Dış Politikasına Bir Bakış" (Çeviren: Y.T. Kurat) *Belleten*, cilt XXX III1966), 282.

(2) A.N. Kurat, *Türkiye ve Rusya, XVIII. Yüzyıl Sonundan Kurtuluş Savaşına Kadar Türk-Rus İlişkileri, 1789-1919*, AÜDTCF Yayınları, Ankara 1970, s. 104-107.

Fransa ve Almanya'nın itirazları karşısında İngiliz donanması Ege denizinde tek başına kalınca, Kasım ayında Malta'ya dönüş emrini almıştı³. İşte bu koşullarda Nelidov projesi tahta yeni çıkan II. Nikola'nın huzurunda (1895 Aralık) ele alınmış, Maliye Bakanı Witte'nin tavsiyelerine uyularak, ani baskın atılımından vaz geçilmişti⁴. Witte'nin de vurguladığı gibi, 1895'lerde Rusya'nın en acil meselesi Boğazlar değil, Mançurya'ya uzanan Trans-Sibir demiryolu dolayısıyla Uzak Doğu projesi idi. Böylece bu devlet 1905'deki yenilgisine kadar, Osmanlı ile olan ilişkilerini ikinci plana ittiğinden, Boğazların gündemi XX. yüzyıla yıkılmış oluyordu⁵. Bir ara sonuç olarak şunu söyleyebiliriz ki, 1880'den itibaren başta Gladstone ve arkasından Salisbury gelmek üzere, Türk dostu olmayan hükümetlerin Londra'da iktidara gelmeleri yüzünden Sultan Abdülhamid İngiltere'ye duyduğu güveni yitirmişti. Padişah Rusya ile ilişkileri yumuşak tutmaya çalışmış, fakat bu devletin geleneksel Boğazlar politikasından ötürü Çar'a da güvenemediğinden, Osmanlı'nın çıkarlarının korunabilmesi için Almanya'ya sıcak bakmaya başlamıştı.

23 Temmuz 1908'de İkinci Meşrutiyetin ilanı Rusya'yı rahatsız etmiş olmalı ki, Hariciye Nazırı İzvolski diplomatik kanallardan Nelidov planını uygulamaya girişmişti. Kendisi Avusturyalı meslekdaşı ile (Aehrental) 15 Eylül 1908'de Viyana'da görüşmüş, bu devletin Bosna ve Hersek'i ilhak etmesini Rusya'nın onaylaması karşılığında, Avusturya-Macaristan'ın da Rus savaş gemilerinin Boğazlar'dan geçmesini kabul edeceği hususunda sözlü bir prensip anlaşmasına varmıştı. Ancak İzvolski, daha Paris yolunda iken Avusturya'nın Bosna-Herkes'i topraklarına kattığını (Ekim 1908) gazetelerden öğrenerek aldatıldığını anlamıştı. Üstelik Fransızlar da ona yardımcı olmamış ve sorunun çözümünün Londra'da yattığını belirtmişlerdi. Britanya Dış İşleri Bakanı Grey de, Rus savaş gemilerinin Akdeniz'e inmesini kabul ediyor, bunun karşılığında İngiliz muhriplerine de Karadeniz'e giriş hakkının tanınmasını isteyerek, Rusların bütün hesaplarını alt üst ediyordu⁶.

İzvolski ayrıca, daha önceden hazırladığı bir muhtırayı Paris'teki Osmanlı Elçisine (Naum Paşa) vermişti. Söz konusu belgede (6 Ekim

(3) A.J.P. Taylor, *The Struggle For Mastery in Europe*, Oxford U. Press, s. 361.

(4) A.N. Kurat, *aynı eser*, s. 119, 120.

(5) W. Langer, *The Diplomacy of Imperialism* (3rd Ed), Alfred Knopf, New York 1950, s. 205, 330.

(6) A.N. Kurat, 145-147.

1908) Rusya'nın 1833 Hünkar İskelesi anlaşması statüsüne dönmesinin, İngiltere ve Fransa tarafından uygun görüldüğü vurgulanıyordu. Kuşkusuz bu blöfün çok geçmeden ortaya çıkması, İzvolski'yi zor durumda bırakmış ve Boğazlar sorunu bu boyutları içinde halefi Sazanov'un omuzlarına yüklenmişti⁷.

1911 Ekiminde patlak veren Trablusgarp Savaşını, İtalyanlar deniz hareketına da dönüştürerek Ege'ye taşıyınca, Osmanlı da kendi güvenliği açısından 18 Nisan 1912'de Çanakkale Boğazı'nı uluslararası deniz trafiğine kapatmak zorunda kalmıştı. Başta İngiltere ve Rusya olmak üzere bu önlemden olumsuz yönde etkilenen tarafsız devletlerin Babıali'ye yaptıkları diplomatik baskılar sonucunda Boğazlar 16 Mayıs'ta yeniden ulaşılma açıldı⁸. Rus ekonomisi İtalyan savaşından zararlı çıkmış ve 1912 yılındaki dış ticaret geliri 100 milyon rublelik bir düşüş göstermişti. Bu devletin, kendisi gibi bir tarım ülkesi olan Osmanlı'ya tahıl satacak hali yoktu. Dolayısıyla Rus tahılının Avrupa'da pazarlanmasında, Boğazlar ekonomik bir candamarı rolünü oynuyorsa da, Boğazlar'dan geçen deniz ticaret trafiğinde Rusya ilk sırayı almıyor, 1905-1912 istatistiklerine göre, İngiltere, Yunanistan, Avusturya-Macaristan'dan sonra, Almanya ve Fransa'nın önünde dördüncü geliyordu⁹. Bununla birlikte ortaya çıkan bu ekonomik tablo, sıcak denizlere açılmak doğrultusundaki milli politikayı daha da güçlendirdiğinden, Sazanov II. Nikola'yı bütün güney Rusya'nın Babıali'ye bağımlı kaldığı hususunda uyarıyordu¹⁰.

Osmanlı'ya karşı daha sert bir politika izlenmesini öngören Sazanov'u, Balkan Savaşları bir bakıma zor durumda bırakmıştı. O İzvolski'nin öcünü almak için Balkan devletlerini Avusturya-Macaristan'a karşı kıskırtmak istemiş, ancak bu devletlerin Viyana'ya değil İstanbul'a karşı birleştiklerini görmüştü. Rus kamu oyu Balkan slavlarına coşkulu duygularla bağlı olduğundan, Sazanov'un bu devletlerin atılımlarına karşı tavrı alması mümkün değildi¹¹. Nitekim Rusya Balkanlıların Osmanlı'ya saldırmasına seyirci kalmakla birlikte, Bulgaristan'ın İstanbul'u ele geçirmesine asla göz yumamazdı. Eğer Bulgar ordusu Çatalca savunması önünde püskürtülmüş olmasaydı, Os-

(7) *Aynı Eser*, s. 147.

(8) Turkey / Annual Report-1912. F. O 424 / 250-29559, Public Record Office. Londra.

(9) A.N. Kurat, s. 186.

(10) W.W. Gottlieb, *Studies in Secret Diplomacy*, Allen+Unwin, London 1957, s. 63.

(11) G.H. Bolsover, "1815-1914 Arasında Rus Dış Politikasına Bir Bakış" *Bellekten*, cilt XXX, 284.

manlı başkentindeki Rus elçiliği ve Rus uyruklularının can ve mal güverliğini korumak bahanesi ile İstanbul'a girmek için yapılan tüm ha zırlıklar 20 Ekim 1912'de tamamlanmıştı¹². Zaten birinci ve ikinci Balkan savaşlarını izleyen Londra Konferansı'nda, Osmanlı sınırının Enez Midye çizgisi olarak saptanmasında, Bulgarlar'ı İstanbul'dan mümkün olduğu kadar uzak tutmak isteyen Rusya'nın büyük rolü vardı¹³.

Balkan savaşlarındaki ağır yenilginin daha çok bağışlanamayacak lojistik hatalarından kaynaklandığını anlayan ittifatçılar, Osmanlı kara kuvvetlerinin eğitimini 1913 Ekimin'de Liman von Sanders başkanlığındaki Alman askeri heyetine teslim ederken, Büyük Savaşta gerçekleşecek Alman Osmanlı ittifakına da bilmeksizin zemin hazırlamış oluyorlardı. Şöyleki I. Dünya Savaşı öncesinde Osmanlı'nın iki temel sorunu vardı. Birisi İstanbul'un olası bir Rus saldırısına karşı korunması, diğeri ise Yunanlılar'ın Birinci Balkan Savaş'ında ele geçirdikleri Sakız, Sisam ve Midilli adalarının geri alınmasıydı. İşte Babıali bu sorunlarını destekleyecek bir ittifak zincirine girme arayışı içinde idi. Oysa mevcut ittifakların hiçbiri Babıali için ideal sayılmazdı. Avusturya-Macaristan ve İtalya Almanya'nın, Rusya da İngiltere ve Fransa'nın yanında yer almışlardı.

Dolayısıyla havaya bir test balonu uçurulmuş, 1914 Mayıs'ında Kırım'a gelen Çar'a bir nezaket ziyaretinde bulunan Dahiliye Nazırı Talat Bey, bu fırsattan yararlanarak Sazanov'a ittifak önermişti. Rus Hariciye Nazırı'nın böyle bir girişimin İstanbul'daki elçileri kanalıyla başlatılmasını söyleyerek konuya soğuk bakması, Osmanlı'nın Çarlık hakkında duyduğu kaygıları daha da çoğaltmıştı¹⁴.

Gerçek şu idi ki, Rusya çıkması çok muhtemel bir savaşta Osmanlı ile aynı safta değil, karşı karşıya olmak istiyordu. Rusya'daki siyasal seçkinlerin gözünde, ülkenin savaş amaçları arasında ilk planda yer alan Lehistan'da kazanılacak topraklar değil, Boğazlar sorununun çözümlenmesiydi. Bu çözümün en ideal yolu, Osmanlı'nın Rusya'ya savaş ilan etmesi gibi büyük bir hata işlemesiyle olabilirdi¹⁵. Öte yandan Sazanov müttefiklerine Osmanlı topraklarında gözleri olmadığını, Babıali savaşa girsin veya girmesin, Boğazlar'daki engelin kesinlikle

(12) A.N. Kurat, s. 174.

(13) *Aynı Eser*, s. 175.

(14) Y.H. Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi*, TTK, Ankara 1952, cilt II, s. 158.

(15) Buchanan to Grey, Very Confidential, 25 Sept 1914, No: 456, (File 53012) F.O 341 / 2143, PRO.

ortadan kaldırılmasının ve İstanbul Boğazı'nda kendilerine bir deniz üssü verilmesinin tek amaçları olduğunu söylüyordu¹⁶. Ayrıca ittifak zinciri içindeki devletlerin hiçbiri kendisine yük olur gerekçesi ile Osmanlı'yı yanında bağlaşıklık olarak görmek istemiyordu. Oysa her türlü ortamda savaşabilecek güçte, 4 veya 5 Türk kolordusunun yetiştirildiğini Liman Von Sanders'in raporlarından öğrenen Kayzer Wilhelm, danışmanlarının görüşlerini hiçe sayarak, Osmanlı silahlı kuvvetlerinin Alman savaş amaçları doğrultusunda kullanılması olanaklarının sağlanmasını emretmişti¹⁷,

Babiali'nin perde arkasındaki lideri Enver Paşa ise, İngiltere ve Fransa ile işbirliği yapılmasını arzulayan muhaliflerine şans tanımış, onların çabalarının boşa çıkmasından sonra, İngiltere'ye ısmarlanmış ve parası da ödenmiş iki savaş gemisinin son anda verilmemesi üzerine, ülkede uyanan büyük tepkiyi de koz olarak kullanıp, düşlediği gizli Alman ittifakını gerçekleştirmişti. Bu ittifak o kadar gizli idi ki, Osmanlı hükümetindeki nazırların yarından fazlası olayın farkında bile değillerdi¹⁸.

2 Ağustos 1914 tarihli bu anlaşmanın yapılmasından üç dört gün ce, Büyük Savaşın silahları da patladığından, Enver Paşa seferberlik hazırlıklarının tamamlanabilmesi için İttifak'ın gizli tutulmasını istemişti. Oysa Almanlar onun kadar sabırlı değillerdi. Akdeniz'de dolaşan Goeben zırhlısı ve Breslau kruvazörüne, İngiltere savaşa girmeden bir gün önce (3 Ağustos) İstanbul'a gitmeleri emri verilmiş ve böyle bir oldu-bitti sonucunda, Osmanlı'nın artık tarafsızlık statüsünü sürdüremeyeceği öngörülmüştü¹⁹. Nitekim Babiali her ne kadar bu gemilerin Almanya'dan satın alındığını ileri sürdüyse de, İngilizler Alman personelin amiralleri ile birlikte gemilerde kalmalarına işaret edip, Yavuz ve Midilli'yi düşman silahı sayarak, Çanakkale Boğazı'nı abluka altına almışlardı. Diğer taraftan Paris'e yönelik Alman taarruzunun Eylül başındaki Marne muharebesinde durdurulması, savaşın önceden tasarlandığı gibi 4 ay içinde değil, çok uzun bir süre sonra biteceğini gösteriyordu. Kayzer'in sabrı taşmıştı, Babiali artık Rusya'ya savaş açmalıydı. İşte bu durumda Enver Paşa kişisel olarak Berlin ile

(16) A. Badger, "Russia and the End of the Ottoman Empire", *The Great Powers and the End of the Ottoman Empire* (Ed. M. Kent), Allen+Unwin, Sydney 1984, s. 97

(17) U. Trumpener, *Germany and the Ottoman Empire*, Princeton 1968, s. 5

(18) Y.T. Kurat "How Turkey Drifted into World War I", *Studies in Intergational History* (Ed. D.C. Watt + K. Bourne) Longmans, London 1967, s. 297.

(19) B. Tuchman, *The Guns of August*, Dell, New York 1962, s. 171.

en gizli andlaşmasını yapmış, silahlı kuvvetlerin ihtiyacı için ivedi olarak gereken 5 milyon altın lira karşılığında harbe girmeyi kabul etmişti. Böylece 600 yıllık İmparatorluğun sonu, Alman Amirali Souchon komutasındaki Osmanlı donanmasının 29 Ekim'de Karadeniz'deki Rus limanlarına saldırısı ile başlayacaktı²⁰.

İngiltere Bahriye Nazırı Winston Churchill gerek Rusya'ya destek olmak gerekse Osmanlı'yı bir an önce savaştan saf dışı etmek amacı ile Çanakkale Cephesi'ni başlatırken, Babiali'nin hasımları olarak İngiltere, Fransa, Rusya ve İtalya, Osmanlı topraklarını kağıt üzerindeki gizli andlaşmalarla paylaşıyorlardı. 18 Mart 1915 tarihli İstanbul Andlaşmasıyla Boğazların sahibi sayılan Rusya, tarihsel misyonunu bir bakıma gerçekleştirmiş oluyordu²¹. Ne varki, Çanakkale Cephesi açılışından 10 ay sonra (Aralık 1915) itilaf devletlerinin yenilgisi ile çökmüş ve 1917 Kasım'ında iktidara gelen Bolşevikler, Çarlık arşivlerindeki bütün gizli andlaşmaları emperyalizmin örnekleri olarak yayınlamışlar ve İstanbul Andlaşması'nı tanımadıklarını ilan etmişlerdi²².

Boğazlar sorunundan sonra, iki devlet için en önemli konu Kafkasya oluyordu. XIX. yüzyılın son çeyreğine kadar geçen süreçte, Kafkasya'nın durumunu savaşlar tayin etmiş ve 1878 Berlin Kongresi'nin Elviye-i Selase olarak bilinen Ardahan, Batum ve Kars sancaklarını Osmanlı'dan koparması, Çarlığın bu coğrafyada komşusundan aldığı toprakları doruk noktasına getirmişti. Rusya, Türk, Ermeni ve Gürcüleri ile heterojen yapısı olan Güney Kafkasya'da askeri bir yönetim kurmuş ve Osmanlı sınırına bir savunma duvarı olarak bakmaya başlamıştı²³. İşte Çarlık bunun içindir ki, batılı ülkelerin Osmanlı İmparatorluğu'ndaki demiryolu yatırımlarından rahatsız olmuş ve Doğu Anadolu'ya yönelik projeleri kendi güvenliği bakımından sakıncalı bulmuştur. Nitekim 1900 yılının Nisan ayında yapılan bir andlaşmada Samsun'dan başlamak üzere Doğu Karadeniz bölgesinde Rus girişimleri dışında hiçbir yabancı firmaya demiryolu imtiyazı verilmemesi şartı Babiali'ye kabul ettirilmişti²⁴. Ancak Rusya'nın uzun süre, Doğu Anadolu'yu demiryollarından arındırılmış "yasak bölge" statüsünde devam ettirmesi mümkün değildi. Çünkü İkinci Meşrutiyetin getirdiği ittihatçı iktidar, İmparatorluğu bir taraftan yabancıların ekonomik

(20) Bk. Y.T. Kurat, "How Turkey Drifted into World War I", s. 307-15.

(21) Y.T. Kurat, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Paylaşılması*, Kalite Matbaası, Ankara 1976, s. 11-12.

(22) *Aynı eser*, s. 13.

(23) A. Badger, "Russia and the End of the Ottoman Empire", s. 90.

(24) W. Langer, *Diplomacy of Imperialism*, s. 466.

boyunduruğundan kurtarmayı amaçlarken, ülkeyi de çağdaştırmak istiyordu. Dolayısıyla Samsun, Sivas, Erzurum ve Trabzon'u içerecek bir demiryolu şebekesi konusunda Amerikalı yatırımcı Chester ile görüşülmesini Rusya protesto edince, ittihaççıların yanıtı hazırды. Mevcut andlaşma Babıali'nin söz konusu bölgelerde yabancı sermaye desteğinde demiryolu yapmasını engellemiyordu²⁵.

Öte yandan uluslararası yatırım piyasasında Rusya'nın ne Almanya ne de Fransa'ya direnecek gücü yoktu, nitekim 1910 Potzdam Andlaşması'nda, Çarlık ödün vermek zorunda kalıyor, Samsun-Sivas-Diyarbakır-Musul arasında demiryolu yapılmasını kabul ederken, ancak bu çizginin doğusunda Erzurum'a yönelik tüm girişimlerin kendi tekelinde olduğu ilkesini kabul ettiriyordu. Ayrıca Potzdam andlaşmasının bu hükümleri Osmanlı ile 1913 Ekiminde yapılan bir ekonomik protokol ile yenilenmişti²⁶.

Erzurum'un demiryolu şebekesine bağlı olmaması, Büyük Savaş patlayınca Osmanlı silahlı kuvvetlerini zor durumda bırakmıştı. Rus Genel Kurmayı'nın stratejisi diğer cephelerde kesin bir sonuç alınmadan bölgede savunmada kalmaktı. Nitekim Enver Paşa'nın Orta Asya'ya girmek amacı ile 22 Aralık 1914'de başlattığı Sarıkamış taarruzu, Balkan savaşlarını anımsatan ikinci bir lojistik fiyasko yüzünden 17 Ocak 1915'de felaketle sonuçlanmıştı. Rusya buna rağmen sayısı 30.000'e düşen Türk ordusunun üzerine gitmemiş, ancak 1916 Ocak ayında, Çanakkale zaferini kazanan birliklerin Doğu'ya gönderileceği anlaşılınca, Şubat'ta saldırıya geçerek Eylül ayına kadar Erzurum, Bayburt, Erzincan, Trabzon, Van ve Muş dahil çok geniş bir bölgeyi işgali altına almıştı²⁷.

Rus silahlı kuvvetlerinin Anadolu'da kazandıkları bu başarıda, Çarlık üniformasını giyen Ermenilerin oluşturduğu "intikam alayları" ve cephe gerisinde terör faaliyeti yürüten Taşnak çetelerinin büyük rolü olmuştu. Oysa 26 Nisan 1916 tarihli gizli Sykes-Picot andlaşmasıyla Irak ve Suriye'yi aralarında bölüşen İngiltere ve Fransa'nın, Çarlığın istekleri doğrultusunda Erzurum, Bitlis ve Van'ı Rusya'ya vermeleri, Anadolu'nun parselasyonunda Ermenileri hiç de göz önüne almadıklarını kanıtlıyordu. Gerçi Bolşevikler bu andlaşmayı red ederek, Doğu Anadolu'daki paylarından vazgeçiyor gibi görünüyorlarsa da, 11 Ocak

(25) A. Badger, s. 91.

(26) Aynı

(27) Y. T. Kurat, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Paylaşılması*, s. 15-16.

1918'de yayınladıkları Türk Ermenistan kararnamesinin maddelerinden de anlaşılacağı gibi, Ermenilerden oluşan bir halk milisinin kurulması ve Moskova'dan atanan bir halk komiseri ile işbirliğinin öngörülmesi çerçevesi içinde, Doğu Anadolu'daki Türk varlığına hiç değer vermediklerini gösteriyorlardı²⁸.

Öte yandan Ekim devrimi ile birlikte koşulsuz barış önererek savaştan çekilen Rusya'nın Almanya ve Osmanlı İmparatorluğu ile 2 Mart 1918'de yaptığı Brest-Litovsk barışında, Bolşevikler Çarlığın savaşta işgal ettiği tüm bölgeleri boşaltmanın yanı sıra, daha önce ele geçirdikleri Kars, Ardahan, ve Batum Sancaklarını da iade ediyorlardı. Ne var ki, Brest-Litovsk Doğu Anadolu'da barışı sağlamış değildi. Gerçi elde daha 18 Aralık 1917 gibi erken bir tarihte imzalanmış Erzincan mütarekesi vardı. Ancak bu ateşkese muhatap olan Moskova değil, bu yönetimin yaptığı andlaşmaları tanımayan Güney Kafkasya Federasyonu Komiserliği idi. Dolayısıyla Osmanlı Rus savaşının yerini Türk-Ermeni muharebeleri almış ve Brest-Litovsk'un koşulları 1918 Nisan'ında yerine getirilmişti.

Görülüyor ki, 1878-1919 arasında her iki İmparatorluk siyasal yaşamlarının sonlarına doğru yürümüşlerdi. Şu farkla ki Çarlık topraklarını sürekli genişleten bir dünya devleti olarak kendi iç sorunlarının, Osmanlı ise bir Avrupa ülkesinden Asya ülkesine dönüşen biçimde sınırları gittikçe daralarak dış etkenlerin sonucunda yıkılmıştı. Kuşkusuz Osmanlı'yı bu doğrultuya sürükleyen etkenlerin başında son 200 yıl boyunca Rusya ile yaptığı savaşlardaki yenilgilerin rolü büyük olmuştur. İşte bunun içindir ki, gerek Osmanlı yöneticileri gerekse batılı gözlemcilerin indinde Çarlık, Osmanlı İmparatorluğu'nu ortadan kaldırmayı azmetmiş bir güç olarak görünüyordu. Bunda gerçek payı varsa da, Rusya bu siyasetini 1878'den sonra değiştirerek Kafkaslar'daki Osmanlı sınırında statükoyu korumak istemiş, yalnızca Boğazlar'da egemen olma politikasını gütmüştür. Gizli andlaşmalardaki parselasyonlar yukarıdaki görüşlerimize ters düşebilir, ne var ki bunlar savaş stratejisinin zorunlulukları içinde karşılıklı verilmiş ödünler olarak ortaya çıkmıştır. En belirgin örnek Rusya'ya Boğazlar'ı kağıt üzerinde kazandıran İstanbul Andlaşmasıdır. Oysa Birinci Dünya Savaşı'nın bitiminde bu andlaşmalar güncelliklerinden çok şey yitirmişlerdir.

(28) Y. T. Kurat 'Doğu Anadolu'da Ermeni Sorunu, 1900-1920' *Tarih Boyunca Türklerin Ermeni Toplumuna İlişkileri*, 8-12 Ekim 1984, *Erzurum*, Atatürk Ü. Yayınları, Kuruluş Ofset, Ankara 1985.

1879-1919 sürecinde Osmanlı Çarlık ilişkileri savaş içerisinde nok-talanmış, ancak savaştan çekilen Rusya'nın yeni yöneticileri ile Brest-Litovsk gibi barışçıl bir platformda yeni bir perde açılmışsa da, 1918 Mondros ateşkesinden sonra ortada fiilen Osmanlı devleti diye bir şey kalmadığından, ilişkilerin yürütülmesini Moskova'da Lenin Anadolu'da da Mustafa Kemal devralmışlardır.